

УДК 377.1:004

Олена Попадич

ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГАЛУЗІ

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки тривають пошуки нових підходів до виховання особистості. Необхідною умовою конкурентоспроможності фахівця в умовах ринку праці є формування правових знань. Зокрема актуалізується проблема правової підготовки фахівців у галузі комп'ютерних технологій, що зумовлено як новизною низки професій цього напрямку, так і специфікою професійної діяльності. Як свідчить практика, рівень правових знань фахівців цього профілю не забезпечує відповідної правової поведінки під час освоєння професійної діяльності, тому загострюється суперечність між вимогами до рівня підготовки майбутніх фахівців комп'ютерної галузі та рівнем їх практичної готовності до застосування правових знань у професійній діяльності. У зв'язку з цим виникає потреба пошуку нових підходів до правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі. Одним із таких напрямів є використання можливостей навчально-виробничої практики. Підвищення якості професійно-практичної підготовки значною мірою залежить від ступеня оволодіння та засвоєння ними професійно-правових орієнтацій та поведінки студентів.

Різноманітні аспекти дослідження проблеми викладені у працях багатьох дослідників, зокрема це формування правової культури в освітній діяльності (Г. Васянович, В. Копейчиков, В. Котюк, А. Семітко, С. Сливка, В. Дубровський, М. Городиський, І. Козубовська, А. Морозов, М. Подберезський, Л. Твердохліб), правове виховання особистості (В. Головченко, В. Котюк, В. Оксамитний, О. Скакун, М. Цвік, О. Аграновська, Л. Балін, П. Баранов, О. Бойко, М. Кейзеров, В. Кригер, В. Тищенко, А. Стаканков), формування правових знань (Н. Алексєєв, В. Бабкін, В. Головченко, В. Котюк, М. Орзих, Л. Рабинович, О. Скакун, С. Станик), викладання правових дисциплін (В. Безчастний, С. Гончаров, Є. Певцова, Н. Ткачова, Н. Шишкіна, І. Смирнова) та ін.

© Олена Попадич, 2012

Водночас аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження свідчить про те, що, незважаючи на вагомий результат досліджень і численні пошуки, залишилися поза увагою дослідників важливі аспекти правового виховання у контексті умінь їх активного використання у професійній діяльності. Щоденна практика будувannya і регулювання взаємин між усіма учасниками педагогічного процесу, повсякденний досвід правового поведіння в будь-яких ситуаціях засвідчують, що в педагогічній практиці продовжує зберігатися тенденція відчуження особистості від цінностей правової культури, що виявляється в поширенні авторитарності, правової неграмотності виконавців на всіх рівнях функціонування як педагогічного, так і виробничого процесів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати основні підходи до правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі.

На нашу думку, запорукою ефективності правового виховання має бути єдність особистісного, діяльнісного, комплексного і компетентісного підходів.

Комплексний підхід до правового виховання майбутніх фахівців передбачає взаємопов'язаність соціального (суспільні вимоги, вимоги професійного середовища), психологічного (розвиток професійно важливих якостей особистості) та педагогічного компонентів; єдність усіх функцій навчання (розвивальної, освітньої, виховної); єдність цілей, змісту, методів, організаційних форм і засобів виховання і навчання. Ефективно реалізувати виховний потенціал правової підготовки майбутніх фахівців (теоретичні знання, знання про способи діяльності та знання, які регулюють правову поведінку) допоможе посилення зв'язку між теоретичним і практичним циклами навчально-виховного процесу. Правова, просоціальна поведінка особистості значною мірою залежить від постійних та сильнодіючих зовнішніх впливів і внутрішнього сприйняття нею певних соціально-правових категорій, які превалюють у суспільстві. Вона залежить від моральних чинників, що існують у суспільстві. Зміст правової свідомості особистості, її правова інформованість, оцінка правової дійсності, мотивація правомірної поведінки визначаються соціальними зв'язками та середовищем, у якому ця особистість існує, ступенем її залучення до правової культури суспільства. Комплексний підхід спрямований на формування правової культури особистості, яку визначають як відносно стійке структурне поєднання розумово-вольових і морально-психологічних інтегрованих між собою складових, які, злагоджено й гармонійно взаємодіючи, проявляються у світоглядно-освітній і професійній діяльності та у приватному житті [2, с. 28].

Природа правової культури розглядається В. Одарій у декількох аспектах: оцінному або аксіологічному, змістовому і суто діяльнісному. У першому ас-

пекті воно розуміється як характеристика якісного стану правового життя суспільства на певному етапі розвитку його суспільних відносин. Це дозволяє охопити й оцінити правове життя особистості в суспільстві в цілому й основні сфери його прояву. Типовим проявом змістового аспекту правової культури є конкретний характер відносин людини і суспільства, що виявляються в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосувальної діяльності та визначають правосвідомість і правовий розвиток особистості, який вона реалізує у власній життєдіяльності. Правова культура особистості виявляється у ступені свободи її поведінки, соціальної активності, взаємної відповідальності держави й особистості, що позитивно впливають на суспільний розвиток і підтримують самі умови існування суспільства. Виокремлено правову культуру особистості, що належить до певної соціальної та професійної групи, і правову культуру професійної діяльності, яку здійснює особистість. У першому випадку правова культура особистості лише набуває певного соціального сенсу, що диктується груповими інтересами, характерними рисами світогляду, загальної культури певної професійної групи. У другому вона привласнюється і реалізується особистістю як невід'ємний атрибут її професійної діяльності, як система обов'язкових для виконання і дотримання норм, правил, що захищають права, свободи й обов'язки всіх інших особистостей, які включені у сферу означеної діяльності [6, с. 11-13].

Основи особистісного підходу були закладені у психолого-педагогічних дослідженнях Б. Ананьєва, Г. Балла, Л. Виготського, В. Володька, І. Зязюна, О. Леонтєва, В. Рибалки, С. Рубінштейна та ін. До важливих аспектів особистісного підходу належать врахування індивідуально-психологічних властивостей студентів. Основою особистісного підходу є: цілісність формування і розвитку активнотворчої індивідуальності; єдність навчання, виховання і розвитку студентів; відповідності мети і технології навчання, з одного боку, суспільному замовленню на підготовку фахівця, а з іншого – індивідуальним можливостям і здібностям студентів [3]. Одним з аспектів особистісного підходу є професійно-правова соціалізація випускників навчальних закладів. На цей процес впливають правова освіченість, правова розвиненість і правова вихованість майбутнього спеціаліста.

Одним з аспектів компетентісного підходу є розвиток правової компетентності студентів. Традиційно ефективність підготовки майбутніх фахівців комп'ютерної галузі до виконання професійних функцій визначається в межах утворень пізнавальної сфери (знання, уявлення, вміння, навички) або особистісних новоутворень, таких як готовність до діяльності, спрямованість особистості, освіченість, компетентність тощо. Правова освіченість є основою правосвідомості. Правова розвиненість передбачає розвиток пра-

восвідомості, яка дозволяє оцінювати дії, вчинки, поведінку; робити вибір; приймати рішення; розвиток мотивів і потреб до самовдосконалення в аспекті правової культури. Правова вихованість спеціаліста передбачає повагу до закону і законності, ставлення до них як до соціальних цінностей, дотримання правових норм професійної поведінки; прагнення до вибору правомірних способів і засобів вирішення виробничих проблем.

Компетенція відповідно до європейського контексту включає знання і розуміння (теоретичні знання даної галузі, здатність розуміти), знання як діяти (практичне, оперативне застосування до конкретної ситуації), знання як бути (цінності як невід’ємна частина способу сприйняття і життя з іншими в соціальному контексті). Таким чином, поняття “компетенція” включає не лише когнітивну й операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову (результати освіти, вміння, систему ціннісних орієнтацій) [5]. Правова компетентність визначається як здатність свідомо і творчо застосовувати набуті правові знання у професійній діяльності, зміцнення в них інтересу до правових знань і формування правової поведінки.

Основою правової компетентності є права освіченість спеціаліста, яка характеризується наявністю правових знань, поглядів і переконань, які дозволяють йому розуміти правову сферу суспільства, роль права і правопорядку; оцінювати їх як необхідність для нормальної життєдіяльності; усвідомлювати свої права, обов’язки і свободи. Програма правової освіти населення України, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України в 29 травня 1995 р., закріпила, що права освіта населення – це процес засвоєння знань про основи держави та права, виховання у громадян поваги до закону та прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності та правопорядку. Усі громадяни України мають право на набуття необхідного їм мінімуму правових знань. Правова освіченість передбачає знання нормативних документів, які регламентують життєдіяльність особистості; вміння і навички правомірної поведінки; знання можливостей і правил юридичного захисту своїх інтересів, прав і свобод [7, с. 131]. Вона забезпечується відповідними завданнями під час вивчення правничих дисциплін майбутніми фахівцями комп’ютерної галузі: а) озброєння знаннями законів України, підвищення їх юридичної обізнаності та систематичне інформування з поточних і актуальних правових знань, формування знань понятійного апарату; б) формування правової свідомості, яка визначає їх ставлення до вимог законів і правил співжиття; в) виховання поваги до Української держави і права, принципів законності, розуміння необхідності їх дотримання; г) можливості застосування норм права у різних життєвих ситуаціях; д) виховання активної громадянської позиції

до правопорушень і злочинності, намагання взяти посильну участь у боротьбі з цими негативними явищами, які мають місце у нашому житті, формування вміння протистояти негативним впливам.

Викладанню дисциплін правового циклу для студентів комп'ютерного напрямку властиві свої особливості, зумовлені специфікою змісту навчальних планів і програм, майбутньою спеціальністю студентів, методологією та методиками викладання. Формування у майбутніх фахівців комп'ютерної галузі правових знань, які координують державні й особисті цілі, інтереси, мотиви, виховання людини, зумовлюється самою практикою політичних і соціально-економічних змін, що відбуваються в нашій країні. З огляду на зазначене стає зрозумілим, що теоретичні знання, акумульовані в різних галузях права, та практичні навички щодо їх застосування зможуть сприяти завданням правового виховання й освіти майбутніх фахівців. Зміст правової підготовки у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, на думку І. Дарманської [4, с. 139], залежить від багатьох факторів: по-перше, цілеспрямована політика держави щодо рівня актуальності й напрямів розвитку правової освіти і навчання майбутніх фахівців; по-друге, загальний рівень і динаміка розвитку правової системи держави, що включає національне та міжнародне законодавство; по-третє, специфіка напрямів функціонування галузі, для якої здійснюється професійна підготовка майбутнього фахівця, що містить загальні законодавчі вимоги щодо фахової підготовки та зміст навчального плану підготовки спеціаліста даного профілю; по-четверте, рівень наукового та методичного забезпечення процесу викладання основ права.

Проаналізуємо особливості, що відображають сутність правового виховання, на основі діяльнісного підходу. Його ми розглядаємо в аспекті співвідношення теорії та практики. Це питання є дійсно складним, бо вектор навчання, як правило, спрямований від теорії до практики, тому студент вимушений спочатку вивчати теоретичні постулати і лише потім усвідомлювати, для чого вони потрібні та де можуть застосовуватися. Якщо ж перед студентом поставити життєву або виробничу ситуацію і запропонувати йому її вирішити, то він сам зрозуміє, яких знань йому для цього не вистачає. Як наслідок, у процесі навчання він спочатку рухатиметься від практики до теорії, а потім навпаки, але вже на якісно іншому рівні. Практика традиційного навчання засвідчує, що викладання теорії правових наук навіть найкращими спеціалістами не може забезпечити всього комплексу знань і навичок, особливо навчити студентів застосовувати ці знання у практичній роботі, вмінню спілкуватися, приймати рішення [1, с. 18].

На нашу думку, одним з основних завдань навчально-виробничої практики має виступати вироблення умінь і навичок правомірної поведінки майбутніх фахівців комп'ютерної галузі. Підвищення якості професійно-практичної підготовки значною мірою залежить від ступеня оволодіння та засвоєння ними професійно-правових орієнтацій та поведінки студентів.

Оскільки практику доцільно розглядати не лише як професійно зорієнтовану складову навчального процесу, а й практично зорієнтований компонент виховання, зокрема правового, побудова її змісту повинна враховувати основні завдання, передбачені програмами правових дисциплін. При складанні програми навчальної практики ми керувалися тим, що під час практики індивідуальними завданнями передбачено розкриття на конкретних прикладах правових шляхів реалізації виробничих завдань. Бажано, щоб умови правових завдань практичного характеру забезпечували можливості створення проблемних ситуацій, які реалізуються у контексті роботи над завданням, вибору методу чи способу розв'язання, прийняття якісного особистого рішення та його аргументування на підставі отриманих відповідей, здійснення рефлексивних дій тощо. Об'єктом вивчення повинні стати правові дії (результат функціонування механізму внутрішньої ціннісно-правової орієнтації), засвоєні основні норми і правила поведінки; правові цінності, переконання, установки; повнота розвитку і прояву функцій мотиваційної сфери, в яких реалізуються загальнолюдські цінності: громадянськість, милосердя, обов'язковість, толерантність і спрямованість особистості (соціально-колективістська чи індивідуально-егоїстична).

Робота студентів під час практики побудована таким чином, аби заохочувати їх вчитися самостійно. Базовим принципом є навчання шляхом отримання практичного досвіду. Впродовж практики реалізується інтенсивна програма рольових ігор. Такі заняття фокусуються на розвитку основних правових вмінь: проведення бесіди, надання консультацій і проведення переговорів, написання проектів документів та угод. Студент приходять на практику, маючи завчасно опрацьовані матеріали. Ще до початку роботи студентам рекомендується ознайомитися з повними бібліографічними джерелами, які містять опис істотних професійних навичок. Від студента вимагається вести записи щодо набутих правових умінь у щоденнику практики.

Таким чином, програма практики (у тому числі правового виховання) розробляється для того, щоб надати студентам можливість реалізувати на практиці інтегрований підхід до структурування змісту правових знань, тренувати основні професійні вміння та навички, необхідні майбутньому фахівцю у професійній діяльності, володіти інформацією про те, як можна запобігти юридичним проблемам, і що треба робити, якщо проблеми виникли.

Таким чином, правовий досвід особистості не лише визначає правову свідомість, але й мотивує її поведінку і діяльність. За відповідних зовнішніх і внутрішніх умов правова культура як система ціннісних орієнтацій стає частиною загальної культури особистості. Правове забезпечення професійної діяльності майбутніх фахівців комп'ютерної галузі може здійснюватися під час теоретичного навчання та навчально-виробничої практики, на різних рівнях і різними засобами. Але в будь-якому випадку воно вибудовується на засадах його певної компетентності й готовності діяти з урахуванням правових норм, що існують.

Тому в подальшому необхідно виявити особливості правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі у процесі навчально-виробничої практики; теоретично обґрунтувати педагогічні умови правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі у процесі навчально-виробничої практики; розробити методикку правового виховання майбутніх фахівців комп'ютерної галузі у процесі навчально-виробничої практики й експериментально перевірити її ефективність на практиці.

1. *Байков А. В.* Юридическая клиника: опыт практического обучения юристов / *А. В. Байков.* — СПб. : Равена, 1999. — 366 с.
2. *Безбородий В. О.* Формування правової культури. Теоретичні та методичні основи : монографія / *В. О. Безбородий, М. К. Подберезський.* — Мукачево : Елара, 1999. — 216 с.
3. *Володько В.* Педагогічна система навчання: теорія, перспективи, практика / *В. Володько.* — К. : Пед. преса, 2000. — 148 с.
4. *Дарманська І.* Особливості формування змісту правової підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої освіти // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2003. — № 5. — С. 138—150.
5. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи стандартів вищої освіти / МОН України, Ін-т інновац. технологій і змісту освіти ; за заг. ред. *В. Д. Шинкарука* ; уклад. : *К. М. Лемківський, В. Л. Гуло, Л. О. Котоловець* та ін. — К., 2007. — 79 с.
6. *Одарій В. В.* Правова культура професійної діяльності педагога як педагогічна проблема // *Наша школа.* — 2002. — № 5. — С. 11—13.
7. *Смірнова В. О.* Інноваційні підходи до формування правової культури дорослих // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. / АПН України. Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. — К. : ЕКМО, 2007. — Вип. 4. — С. 126—131.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2011

О. Попадич

**Подходы к проблеме правового воспитания
будущих специалистов компьютерной отрасли**

Обосновано основные подходы к правовому воспитанию будущих специалистов компьютерной отрасли: личностный, деятельностный, комплексный, компететностный.

Ключевые слова: профессиональное образование, специалист компьютерной отрасли, правовое воспитание, личностный подход, деятельностный подход, комплексный подход, компететностный подход.

О. Popadych

**Approaches to the Problem of Legal Education
of Future Specialists of Computer Industry**

The author grounds basic approaches to legal education of future specialists of computer industry. They are personal, activity, complex, and competence approaches.

Key words: professional education, specialist of computer industry, legal education, personal approach, activity approach, complex approach, competence approach.

Рецензент – кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник Г. С. Дегтярьова